

daného problému. Tento proces vědeckého zkoumání je nejnáročnější, obzvláště vezmeme-li v úvahu společenskovědní charakter problematiky výzkumu rozvojových zemí, kdy nelze používat zaručené ověřené kontroly, jako je tomu u exaktních věd non-sociálního charakteru. Stanovisko ve společenských vědách je totiž konec konců vždy do určité míry poplatné třídnímu, respektive stranickému přístupu z té či oné strany, přičemž i uvnitř téže třídní společenskovědní fronty dochází k názorovým diferenciacím či nuancím.

Recenzovaná kniha informuje vědecky o dělnickém a národně osvobozeneckém hnutí Afriky, Asie a Latinské Ameriky a o jejich regionálních politických a odborových organizacích. Je to první svazek zamýšlené dvousvazkové publikace (druhý svazek má obdobným způsobem zahrnovat Evropu, Austrálii, Kanadu, USA, jakož i mezinárodní politické dělnické a odborové organizace).

Kniha je rozdělena do tří částí podle kontinentů (Afrika, Asie a Latinská Amerika). Uvnitř každého kontinentu jsou uvedeny v abecedním pořadí jednotlivé země. V rámci daných zemí je pak nutno hledat odpovědi, týkající se jednotlivých politických stran a hnutí, odborových a jiných organizací. Každá kapitola seznamuje se všeobecnými i historickými daty (plocha země, počet obyvatelstva, etnická a sociální struktura obyvatelstva, přírodní bohatství, ekonomický rozvoj, politická soustava a stručná historie země), osvětlujícími podmínky, v nichž se vyvíjí činnost politických stran a hnutí v jednotlivých zemích. Charakteristika vývoje a úlohy dělnických a národně osvobozeneckých stran a hnutí a odborových organizací je obsažena v úvodu ke každé kontinentální části.

SKANDÁL ROZVOJE

Jacques Austruy, *Scandale du développement*, edice Bilans de connaissances économiques, Librairie Marcel Rivière et Cie, Paris 1965, 298 str.

V roce 1965 vydal francouzský ekonom Jacques Austruy, profesor na fakultě práv a ekonomických věd Lillské university, knihu, která vzbudila mezi ekonomy živý zájem. Jmenuje se „Skandál rozvoje“.

Práci lze zařadit mezi ty publikace, které bychom mohli shrnout do jakési edice „Ekonomie a humanismus“ zaměřené na propagaci myšlenek tzv. humanífní ekonomie, jejíž cíl je poněkud odlišný od „ekonomie sociální“. Nositeli těchto hu-

Náplň knihy je obsahově i problémově bohatá a autoři museli získávat, ověřovat a prověřovat tisíce detailních údajů, bez jejichž zpracování by kniha vůbec nemohla vzniknout.

Jugoslávské publikaci by při dalším vydání prospělo doplnit statě jednotlivých zemí především o biografické črty předáků jednotlivých politických stran. Pokud jde speciálně o oblast Černé Afriky, tu by bylo potřebné biograficky seznámit čtenáře i s vedoucími představiteli vojenských režimů. Lze namítnout, že tyto africké vojenské potentáty vůbec nelze řadit do dělnického hnutí a velmi málo (snad jen baferského Ojukwu) jich lze zařadit do národně osvobozenického hnutí. Přesto však nutno tyto vojáky brát v úvahu při seznamování se s Afrikou, poněvadž vojáci jsou v řadě afrických zemí určujícím faktorem tamější tvrdé reality.

S velkou pozorností se jistě setkájí obsáhlé kapitoly o Čínské lidové republice (ss. 513—534) a o Kubě (ss. 777—793), jakožto o dvou socialistických zemích budujících novou společnost v kontinentálně odlišných podmínkách.

Vedle podrobnějšího mapového materiálu by v novém vydání bylo kladem publikovat případně též fotografie u jednotlivých biografií politiků. Jugoslávská vědecká publikace je velkým přínosem pro marxisticko-leninský výzkum rozvojových zemí v evropských socialistických zemích. Bylo by jistě prospěšné uvážit její reedici buď ve francouzštině nebo angličtině, aby tak vědecké informace byly jazykově přístupnější dalším zájemcům o danou problematiku.

JOSEF POLÁČEK

mánně ekonomických myšlenek počítajících s integrálním rozvojem „lidstva i každého člověka“, v nichž stejnou roli jako faktory ekonomické hrají i faktory mimoekonomické, je řada předních ekonomů jako François Perroux, profesor v Collège de France, Walter Galenson, profesor na Cornellově universitě v Ithavě, André Piatier, ředitel École Pratique des Hautes Etudes, a jiní.

Kniha je rozdělena do 3 kapitol. V prv-

ní předkládá autor charakteristiku rozvoje, v druhé hledá jeho logiku a ve třetí naznačuje účel a smysl procesu rozvoje.

Proces rozvoje je podle autora *skandál*. Především pro našeho ducha, rozum. Austruy upozorňuje na skutečnost, že naše schopnosti nedosahují takového stupně, abychom jakékoliv hnutí chápali v celé šíři, a tak jsme pro potřeby svého nedokonalého rozumu nuceni hledat a vidět pouze jeho hlavní rysy a opomíjet a odhazovat vše, co se zdá vedlejší a podružné. Avšak pochopení takového hnutí, jakým je rozvoj lidské společnosti, klade na náš intelekt daleko vyšší požadavky. Rozvoj je především charakterizován metamorfózou struktur a na lidském rozumu se žádá, aby objevil a vysvětlil genezi nových struktur, tj. aby jednal proti svému přirozenému sklonu a věnoval pozornost něčemu, co se mu v dané chvíli nezdá podstatné. Ovšem čím je naše poznání nedokonalejší a opožděnější, tím překvapivější a skandálnější se nám pak jeví rozvojový proces. Další aspekt skandálu vidí Austruy v té skutečnosti, že rozvoj Západu — jak nazývá vyspělou společnost — byl historickou výjimkou, neboť k němu došlo na omezené části zeměkoule, týká se pouze 1/5 obyvatelstva světa a započal před několika málo stoletími, tedy doba jeho trvání představuje pouze zlomek doby lidských dějin. Obě uvedené skutečnosti dávající rozvoji neobvyklý charakter ovlivnily svým způsobem i skutečnost třetí, že se totiž proces rozvoje jeví jako něco nezvyklého i současné ekonomické teorii. Důvod možno vidět v tom, že ekonomická věda od počátku rozvoje Západu se postupně musela zabývat stále novými problémy, před něž ji stavěla měnící se ekonomická realita, a tak současná ekonomická věda je natolik vzdálená problémům začátku, že je v podstatě nepřipravená řešit současné problémy rozvoje v méně vyvinutých zemích. Autor doporučuje vrátit se k některým původním analýzám klasiků politické ekonomie, protože současná ekonomická věda zabývající se rozvojovým procesem je nucena řešit stejné nebo alespoň podobné problémy jako ekonomové v rozvíjející se Evropě před 100 lety.

S uvedenými aspekty, jež dávají rozvoji podobu skandálu, lze, jak se domnívám, souhlasit. Rozvojový proces zůstává zatím pro ekonomy, a nejen pro ně, hádankou, již se s menším či větším úspěchem snaží rozřešit. Doporučení autora vrátit se k analýzám hospodářské situace Západu před 100 lety by bylo třeba doplnit některými skutečnostmi, jichž si ostatně byl

autor také vědom. Řada problémů bude mít zajisté shodné rysy, avšak nebrat ohled na naprosto změněnou situaci vyplývající z jiného charakteru a rozsahu mezinárodní směny, z existence velkých technických objevů, atomového výzkumu, nebo nebrat ohled na faktory politické, na skutečnost existence dvou táborů by mohlo působit velmi neblaze na tuto ekonomickou analýzu.

Sám autor ukazuje v dalším oddíle, jak nesnadné je pochopit podstatu rozvoje, tím spíše, působí-li nadále neblahý vliv falešné představy o tzv. „společném směru“ vývoje všech zemí a komplexů z ní pramenících jak u vyspělých, tak méně vyspělých zemí. Tato představa sice prošla postupně od začátku rozvoje Západu řadou podob, avšak podstatné, tj. že všechny země světa jdou po jedné jediné cestě vedoucí k vyspělosti, stále přežívá. Po této cestě jsou však roztroušeny jako poutníci. Zatímco jedny měly možnost (nebo údel, píše autor) dostat se do čela a první zdolat obtížný úsek cesty, na druhé země to ještě čeká. Nesprávná představa o společném směru silně ovlivnila představy o procesu rozvoje samém. Proto první definice rozvoje se opíraly o teorie trendu. Rozvoj se vyjadřoval v podobě čísla vyjadřujícího konstantní míru růstu. Teprve později, když se prokázala existence struktur, objevily se první pokusy ukázat rozvoj jako strukturální zvrát. Ale i první pokusy byly silně ovlivněny teorií trendu. Teprve v nedávné době se ekonomické vědě podařilo odlišit pojmy expanze, růst, rozvoj a pokrokový vývoj, a myšlenky společného směru našly uplatnění až v poslední kategorii.

Bohužel falešná představa o společném směru dále přežívá v oblasti pojmové a nezděravě ovlivňuje naše hodnocení stupně vývoje určité společnosti. Sám pojem „méně vyvinutý“ je pojmem negativním, vyjadřuje negaci k něčemu, co je vyvinuté. A za vyvinutou společnost se považujeme z těch nebo oněch důvodů my sami. Autor správně pochybuje o regulérnosti tohoto přístupu a z tohoto hlediska kritizuje i existující „baterie“ kritérií méněvyvinutosti, vypracované předními západními ekonomy (Leibenstein, Harvey, Sauvy, Yves Lacoste aj.). Navrhuje opustit negativní hledisko hodnocení a nahradit je novými hledisky hodnocení stupně vývoje všech společností. První hledisko by měly představovat jevy všeobecného charakteru, jejichž nedostatečnost určuje zaostalost ve vývoji (počet nutných kategorií k životu, typ stravy, způsob bydlení apod.). Další hledisko by mělo vycházet ze všeobecných

zásad, které podmiňují veškerý možný rozvoj, nebo řečeno negativním způsobem, jejichž trvalá nepřítomnost vyvolává zostalost. Poslední, ale ze všech nejdůležitější, je hledisko společenské a kulturní.

Zdá se mi, že i když autor zaměřil kritiku vysoko, neboť řada uvedených jmen je spojena s vysoce hodnocenými vědeckými pracemi, lze s ním souhlasit v tom, že náš negativní postoj je v zásadě nesprávný, i když námi používaný výraz hospodářsky méně vyvinuté země má určité přednosti, a že nám skutečně nikdo nedal právo nazývat některé společnosti méně vyvinuté jen proto, že v oblasti techniky nedosáhly stejného stupně vývoje jako my. Navrhovaná hlediska hodnocení nám naopak pomohou ukázat některé nedostatky v tzv. „vyspělých společnostech“ a naopak zase určité přednosti tzv. „nevyspělých společností“, jež lidstvu stojí za to zachovat, a možná, že skutečně právě ony budou nositeli nových forem rozvoje.

Druhou kapitolu své práce věnuje autor hledání logiky rozvoje. Rozvoj jakožto něco, co skutečně existuje a prosazuje se, musí mít svou logiku. Autor napsal: „Jestliže nástup Západu k rozvoji se dá vysvětlit zvratem vplynulším z výjimečného nahromadění a spojení okolností, jež jsme citovali výše, zkušenost ukazuje, že v ostatních případech rozvoje byl úspěch podmíněn nahrazením logiky nerozvoje jinou logikou, vnucenou prostředníkem schopným změnit perspektivu, transformovat do podoby pravidla to, co bylo pouhou transponovanou retrospektivní logikou, nebo prosadit určitou strategii globální a vzdálenou namísto krátkodobé taktiky jednotlivců.“ (Str. 106.)

Na tomto místě tedy autor hovoří o dvou logikách, o logice nerozvoje a logice rozvoje, z nichž jedna musí nahradit druhou; jelikož jde svým způsobem o násilný proces, o tvrdý boj dvou logik, snaží se najít prostředníka, který bude mít možnost do tohoto zápasu pozitivně, tj. ve prospěch nové logiky, zasáhnout. Za tohoto prostředníka určil moc, vládců, vládnoucí skupinu, jež se v historickém procesu prosadila a dokázala, aby její právo založené na určité výjimečnosti (v kapitalistickém systému na bohatství) bylo všeobecně uznáno. Dále věnuje autor hlavní pozornost mezním problémům, tj. více či méně silnému odporu, jež klade na začátku procesu logika nerozvoje, a vlivu a úloze moci jakožto pomocníka při prosazování nové logiky rozvoje.

Odpor, který klade logika nerozvoje, má podle autora dvě hlavní opory. Je to

předně iluzornost měřítek srovnání a dále ekonomické odůvodnění či ospravedlnění nevyvinutosti. Měřítka srovnání, samo o sobě, je jistě nutná, avšak jestliže se ho snažíme použít pro srovnání dvou struktur s rozlišnou úrovní ekonomické reality, stává se iluzorním. Moderní metody ekonomických propočtů aplikované v zemích s nízkou ekonomickou realitou musí nutně produkovat pouze zkreslené informace. Podobně mezinárodní srovnání, v nichž se za jednotku srovnání všeobecně používá dolar, tj. měnová jednotka nejvyspělejšího státu, nutně poskytuje pokřivený obraz. (Příjem 50 \$ v méně vyvinuté zemi není naprosto totéž co stejný příjem ve vyspělejší zemi.) Podobně použití dolaru za jednotku mezinárodního srovnání podhodnocuje měnu každého jiného hospodářství, jež se poněkud vzdaluje od hospodářství amerického.)

Nejrůznější formy ekonomického zdůvodnění neúspěchu, zejména pak ty, které se zakládají na neracionálnosti volby ve prospěch rozvoje v daném historickém momentu, mají rovněž své kořeny v logice nerozvoje. Opírají se o existující znehodnocení a minimalizaci výhod, jež přináší rozvoj. Výhody rozvoje minimalizuje znehodnocení budoucnosti v těchto zemích, kde průměrný věk je podstatně nižší než v Evropě a kde vůbec naděje na život je daleko menší. Přímým číselným důkazem znehodnocení budoucnosti u členů tradiční společnosti je vysoká úroková míra, která s naprostou přesností existuje ve všech méně vyspělých zemích a dokazuje, jak vysoce si cení členové těchto společností možnosti převést výhody v čase, možnosti si ji přiblížit, možnosti dosáhnout žádoucího předmětu ihned, i za cenu pozdějšího strádání. Tato logika je protikladná logice rozvoje, založené právě na oddálení výhod, na současných obětech pro budoucí lepší. Přijmout logiku rozvoje znamená dát přednost tomu, co bude lepší zítra, před tím, co je lepší dnes, vystihl Austruy. Zároveň však uvedl ještě další jev, o který se opírá ekonomické odůvodnění neúspěchu. Jsou to nově vznikající nerovnosti, které tradiční společnost daleko tíže nese než nerovnosti, na které byla po století zvyklá. Tím spíše, zdůrazňuje Austruy, že nové výhody z rozvoje získává nejprve malá skupinka lidí a ta je nenáviděná daleko více proto, že nyní si řada lidí představuje, že tentokrát by to mohli být stejně dobře oni sami, kdo by z procesu rozvoje měl prospěch. Nejširší vrstvy národa, dělníky a tím spíše rolníky, však postihuje zhoršení situace, oni nesou tíži rozvoje. Třetím jevem sloužícím jako mo-

ment odůvodnění nevypěstlosti je skutečnost, že nové zboží má pro členy tradiční společnosti daleko menší užitečnost a význam než pro členy společností vyspělých. Důvody toho lze nalézt v zábranách subjektivního i objektivního charakteru, jako jsou zvyklosti, neznalost, neexistence technické infrastruktury apod. Avšak za stejně důležitý jako předchozí považuje autor i jev, který bývá nazýván zvráceným výsledkem rozvoje. Například dělník (živořící z minimální mzdy) nemá zájem o zvýšení mzdy, nebo podnikatel nemá zájem o investice s delší dobou návratnosti apod. Autor dokazuje, že i tyto jevy odpovídají nejryzejší logice platné v tradiční společnosti, neboť jde o zcela normální ekonomickou reakci členů tradiční společnosti na *omezené* podněty v počátečním období rozvoje. Dělník si je více či méně vědom skutečnosti, že vzhledem k daným okolnostem nemůže dosáhnout takového zvýšení mzdy, jež by mu umožnilo přechod k jinému životnímu stylu, a proto se snaží ponechat si alespoň výhody tradičního způsobu života, v němž je odsouzen nadále žít.

Dále se autor zabývá funkcí prostředníka napomáhajícího procesu rozvoje, prosazení nové logiky, přijetí nového hnutí — funkcí moci. Moci přisuzuje autor dvojitý úkol: působit na subjekt, tj. usilovat o změnu myšlení jednotlivých členů tradiční společnosti, aby přijali myšlenku rozvoje; dále měnit prostředí, v němž jedinec žije, a tím poskytovat rozvoji potřebný prostor a zabezpečit jeho průběh. Vzhledem k tomu, že jedinec žije pouze omezenou dobu ve společnosti, jež existence překonává jeho vlastní existenci do minulosti i do budoucnosti, musí do svých kalkulací započítat vedle vlastních zkušeností a plánů též zkušenosti a plány celé společnosti, v níž žije. To podle autora usnadňuje moci její úkol. Jakožto vládce času má možnost rozšířit horizonty jednotlivce i celé společnosti, učinit hmatatelnými a spotřebitelnými iluze, může využívat masových sdělovacích prostředků k působení na všechny členy společnosti, může provádět měnové transakce a zejména má v ruce plán. Autor zařazuje plán mezi neefektivnější prostředky přesvědčování, neboť má tu výjimečnou vlastnost, že nejen vyvolává nadšení, ale napomáhá v něm setrvat po celou dobu „pochodu“ a stále je na základě pozitivních nebo negativních výsledků ve srovnání s plánem podněcovat.

Autor se rovněž domnívá, že moc má jako jediná síla možnost bolestný proces rozvoje zmírnit, jestliže je schopna usplňovat přechod od starých vztahů ke vztahům

novým. Podle jeho slov měla tato operace vždy úspěch, když se opírala o trojlístek postupně po sobě následujících pomocníků: proroka, učitele a čteníka. Prorok dokáže postavit před staré struktury strukturu novou, učitel se zaslouží o její popularizaci a čteník donucuje podřídit se novému pořádku (str. 175).

Pochybnosti, které bychom mohli na tomto místě vznést, by byly pouze terminologického charakteru, protože jinak Austruyho postřeh se opírá o objektivní realitu a o zkušenosti lidstva.

Ve větší či menší závislosti na prvním okruhu působení, tj. na „ekonomické jednotky“, má moc své poslání i v přeměně prostředí. Ona je zodpovědná za odpovídající změny ve strukturách, jež podněcují rozvoj. Autor píše, že na sebe bere tíhu „diachronické nerovnováhy“, tj. konkrétně opatření v oblasti vybudování infrastruktury, administrativy, přeměny zemědělství a národní výuku. Navíc je zodpovědná za impulsy zaměřené na vyvolání tzv. „synchronické nerovnováhy“, řečeno v terminologii autora, na úrovni globální či sektorové. (Konkrétně nerovnosti mezi globální nabídkou a globální poptávkou, či mezi lehkým a těžkým průmyslem aj.) Její možnosti však nekončí vyvoláním určité nerovnosti na daných úrovních, ale je zapotřebí, aby jednotlivé nerovnosti koordinovala a správně je orientovala ve směru poslání dané společnosti. Autor se domnívá, že řada zmařených pokusů o rozvoj je smutným svědectvím o vážnosti této její trojí činnosti.

Jestliže autor tedy přisoudil moci tuto velikou zodpovědnost za rozvoj, neměně závaznou úlohu dává na tomto místě ekonomům, již jsou poradci moci a pro něž jediným smyslem musí být hledání optima. Volbou optima se autor zabývá v poslední kapitole.

Prvním krokem k splnění tohoto přetěžkého úkolu je zbavit se přesvědčení o všemocnosti globálního programování a kritérií rozvoje. I když naprosto nepochybuje o nutnosti ekonomických modelů globálního programování, chce poukázat na skutečnost, že často pod jejich přesností a komplexností se skrývá nedokonalá volba začátku. U globálního programování mají určující význam 4 důležité proměnné veličiny: plánovaná spotřeba, kapitálový koeficient, příjem na hlavu a míra demografického růstu. Přestože uvedené veličiny mají být určeny na základě skutečné analýzy rozvoje, bývají poslední dvě často stanoveny extrapolacemi (kvantitativními odhady). Autor se domnívá, že extrapolace provedené na základě minulých tendencí

jsou hříchem proti lidskému voluntarismu a vážným prohřeškem proti realismu, o něž se přece chtějí opírat (str. 209). Kapitálový koeficient má rovněž řadu nedostatků, jež se projevují na úrovni globální i sektorové. Na první, jak se autor domnívá, mu lze vyčítat, že je pojmově velmi málo určující, jeho platnost jako politicko-ekonomického kritéria je velmi vratká a jeho statistické ohodnocení velmi obtížné. Na úrovni sektorové vidí jeho nedostatky v teoretické nepřesnosti pojmové, v tom, že zanedbává prioritní zájmy, nepočítá s funkcí času a neobjevuje nedostatečnost kapitálových zdrojů.

Podobnou situaci shledává autor v programování na tzv. „mimoekonomické úrovni“, tj. při používání kritérií substitute (metoda marginální společenské účinnosti investice) či kritéria priority (metoda marginálních reinvestic na hlavu).

Zjednodušeným kritériem pro volbu optima může být též, jak autor správně zdůrazňuje, i aplikace dvou existujících systémů — liberalismu a centralismu (podle jeho terminologie) v ideálních podobách, jež samy sobě přisuzují. Autor připouští, že mohou být považovány za určitý vzor pouze tehdy, jsou-li analyzovány ve své skutečné podobě, tj. v jaké se bez přikrašlování prosadily, v jaké úspěšly realizovat rozvoj. Námítky, jež čtenáři vyplynou ve světle marxistického světového názoru, není třeba komentovat, neboť jsou pro daný problém vedlejší. Závěrečná tvrzení, v nichž tkví smysl analýzy, že prozatímní neexistence dalšího typu založeného na jiné nerovnosti ekonomické moci nikterak neznamená, že se v budoucnosti neobjeví, jsou však víc než přijatelné.

Na konec publikace se autor obšírně věnuje snahám určit dynamické optimum. Považuje za nutné si klást tyto základní otázky: Musí se do rozvoje zapojit všechny společnosti existující na světě? Je žádoucí zevšeobecnění průmyslové civilizace na úrovni celé planety?, neboť je si vědom dvou základních skutečností. Předně, že Západ stále více váhá při poskytování pomoci rozvoji zemí třetího světa, což pramení nejen z nezájmu na poli ekonomickém (rentabilita), a dále, že ani samy země třetího světa nejsou plně přesvědčeny o vhodnosti dát se na cestu rozvoje. Jednak pochybuji o smyslu vynakládání úsilí, které je možná odsouzeno k zániku, protože svět se zdá již dotvořen, beznadějí zvyšuje i slabá zahraniční pomoc, nemluvě o jejich podmínkách apod.; jednak mají pochybnosti o vhodnosti zvoleného momentu, zda by nebylo vhodnější počkat, až bude příznivější doba, a ti, co

zatím uspějí, budou moci pomoci druhým (str. 265).

S odpovědí, kterou dává autor na tyto dva druhy pochybností, lze naprosto souhlasit. Rozvoj je skutečně nutný pro všechny. Smysl lidského údělu na světě je spojen s pojmem pokrok, napsal hezky a výstižně. Rozvojem ale naprosto nemyslí zevšeobecnění nějaké podoby, s níž jsme se již obeznámili, ani ne prosazení specifčnosti za každou cenu, nýbrž aktivizaci nejrůzněji orientovaných sil majících poslání v jednotlivých kulturách a jejich spojení ve všeobecném vývoji (str. 267). Z toho vychází také jeho další tvrzení, že hledání optima musí stanovit podmínky průběhu právě tohoto jedině správného a možného rozvoje. Jaké jsou tedy ty podmínky? K tomu klade autor sám sobě a pochopitelně i čtenáři tyto tři základní otázky: *Optimum pro koho, optimum pro co, optimum kdy?*, tedy určuje zorný úhel spojený se subjektem, objektem a dobou trvání. Bylo by chybné, kdyby někdo v těchto otázkách hledal smysl autorova díla. Jsou to pochopitelně otázky, které si musí ekonomové vždy klást. Zajímavě však je to, na co klade důraz v odpovědích. V první odpovědi zdůrazňuje neustálé rozšiřování dimenze. Jestliže ví, že v nějakém konečném stadiu existuje jediný prostor pro optimum, tj. veškeré lidstvo, a je si vědom skutečnosti, že zatím rozsah optima musí odrážet uzavřené prostory existujících národních a jiných soudržností, klade důraz na rozšiřování tohoto prostoru jak směrem ven, tak dovnitř. Domnívá se, že redistribuce na vyšší úrovni v celosvětových vztazích je nutná nejen pro zachování těchto celosvětových vztahů, aby zejména byl zachován potenciál pro budoucnost. V této perspektivě vidí pomoc rozvojovým zemím nikoli jako humánní gesto, ale jako hlavní prostředek pro zachování lidského odzaku. Ale nejen to, zdůrazňuje rovněž neustálé prohlubování rozsahu optima v daném prostoru, tj. například získáváním stále větších výhod v rámci národa, a to nejen pokud se týká bohatství, ale i možnosti přístupu k právu na naději. To považuje za podmínku, aby jakákoliv ekonomická organizace přežila.

V druhé otázce — optimum pro co? — zdůraznil, že je třeba především rozhodnout tyto základní problémy: jaký typ zboží vyrábět, jaký vztah mezi pracovní dobou a volným časem volit a jaký volit vztah mezi hodnotami základní potřeby a potřeby vyšší. Aby nově určená produkce skutečně přispěla k získání maximálních hodnot pro celou společnost, je zapotřebí,

aby se jednak neničilo původní národní bohatství, nebránilo se novým společenským organizacím, které by vznikaly v souladu s novou situací, jednak se nepřekázelo vzájemné směně. V odpovědi na poslední otázku zdůrazňuje známou skutečnost, že v procesu rozvoje má velký význam pořadí zavádění jednotlivých činností, neboť ovlivňuje zejména celkovou hodnotu zisku. Proto se domnívá, že ideální řešení musí vytvářet „diachronické“ optimum v budoucnosti, a to nejen ekonomické, ale i společenské. Optimum má jedinou cenu a tou je představitost, uzavírá autor a tento jeho výrok bych chtěla též převzít pro závěr této recenze.

Ještě jen několik slov o publikaci jako takové. Přesto, že byla napsána již v roce 1964 a od té doby ekonomická věda postoupila kupředu významnou měrou, myšlenky v ní obsažené nacházejí odezvu v podstatě teprve nyní. Kniha je napsána tak, že provokuje náš rozum k přemýšlení, a to je na ní jistě to nejcennější. Navíc má značnou literární hodnotu. Je doplněna vynikající vybranou bibliografií 145 prací, kterou sestavil Gay Caire. Obsahuje též přehled bibliografických příruček učebnicového charakteru a revui zaměřených na rozvojové otázky.

KVĚTA STRÁNSKÁ

SIR WINSTON

Jaroslav Matějka, *Život sira Winstona*, Vydavatelstvo politickej literatúry, Bratislava 1968, 662 str.

Autoři hodnotící souhrnně osobu Winstona Churchilla a jeho úlohu v anglických a světových dějinách se podjímají mimořádně obtížného úkolu. Obtížnost spočívá již v tom, že Churchill jako málokterý státník zasahoval aktivně svým vlivem do převratných vnitropolitických dějů své země i vnějších událostí po celou dlouhou historickou epochu, sahající od přelomu století až po padesátá léta. Především však musí hodnotit protikladný charakter tohoto vlivu a zásahů, uplatňovaných v nejrůznějších historických situacích. Musí postihnout proměny, jimiž tento významný buržoazní politik procházel, jejich podstatu a smysl, a rozpoznat, v čem byla jeho omezenost a zaslepenost a v čem naopak byla jeho velikost.

Rozporuplností Churchillovy postavy je poznamenáno nepřeherné množství literatury. Jsou v ní zastoupeny stati, knihy a historické studie, z nichž některé jeho politickou činnost jednostranně kritizují a odsuzují, jiné se přibližují objektivnímu posouzení jednotlivých etap jeho života a další, zejména část těch, které byly vydány záhy po jeho úmrtí v roce 1965, vyznívají v nekritickou glorifikaci.

K rozsáhlým pramenům, umožňujícím poznání Churchillovy osobnosti, patří nepochybně i jeho vlastní literární dílo, obsahující jeho názory na důležitá období britské a světové historie. Sama tato jeho vlastní literární pozůstalost činí více než padesát svazků.

Přes mnohostrannost a rozsáhlost přístupných pramenů zůstávají ovšem, a dlouho ještě zůstanou, některé úseky Chur-

chillovy politické činnosti plně neobjasněny (například jeho návrh na schůzku čtyř velmocí na nejvyšší úrovni z května 1953). Současně bude postupně zveřejňování dosud utajovaných dokumentů umožňovat stále objektivnější pohled. Tak například dokumenty týkající se období kolem Mnichova, které byly počátkem roku 1969 zveřejněny v Londýně, potvrzují nejen oprávněnost Churchillovy zásadní kritiky mnichovské smlouvy a politiky appeasementu, ale i zoufalou vojenskou nepřipravenost, s níž o rok později vstupovala Velká Británie do války, a zdůvodněnost jeho několikaletého volání po vybudování vojenské moci, schopné čelit výzvě nacistického Německa.

Kniha Jaroslava Matějky je první naší původní prací, poskytující československému čtenáři souborný pohled na jednoho z nejvýznamnějších politiků a státníků a umožňující mu pochopit plně úlohu, kterou ve své době sehrál. *Život sira Winstona* je další Matějkovou monografií zabývající se britskou problematikou, na niž se specializoval a kterou studoval i za svého pobytu ve Velké Británii. (V roce 1964 vyšla jeho kniha *Socialisté jeho Veličenstva*, pojednávající o britské labouristické straně.) Jeho nejnovější práce se opírá o rozsáhlé množství dokumentů, faktů a citátů a bohatě je vybavena i její fotografická příloha. S mnohotvárným životem Winstona Churchilla, zvláštěmností britského politického systému a s kolořitem času, který tohoto politika formoval, seznamuje autor čtenáře moderní, poutavou formou, zdůrazňující dramatičnost do-